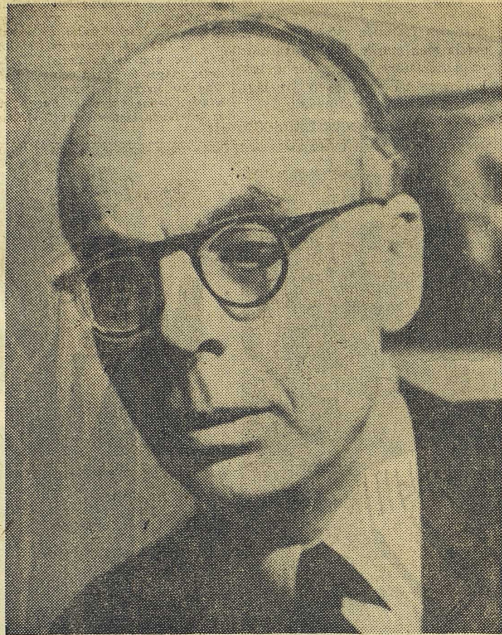

Johannes Wickmans artiklar

UNDER JOHANNES WICKMANS livstid utkom i bokform en stor del av hans artiklar från andra världskriget. Dessa samlingsvolymer innehåller mycket av det bästa som denne lysande publicist skrev; hans starka engagemang i striden mot nazismen, hans förakt för anpassning och medlöperi frigjorde hans ofta bundna patos och gav en särskild glans åt hans stil. Nu, två år efter Wickmans död, har en ny bok av hans hand publicerats: *Politiska porträtt* (Natur och Kultur, 19.50). Boken innehåller huvudsakligen artiklar som under 1920- och 1930-talen — i några fall på 1940-talet — varit införda i *Dagens Nyheter*; de flesta ger politiska karaktäristiker av personer som spelat ledande roller under dessa årtionden, från kejsar Wilhelm, Bülow och Clemenceau till Hitler, Baldwin och Neville Chamberlain. Här till kommer några radioföredrag och uppsatser från Wickmans senare år sedan han slutat sin verksamhet som utrikeskorrespondent i *Dagens Nyheter*. Det är oenkligen något vanskligt i att ge ut artiklar av detta slag årtionden efter det de skrevs

Johannes Wickman

och först publicerades. Om många av de behandlade personerna vet vi vida mer nu än då. Perspektiven har förändrats, i viss omfattning även hos författaren själv; självfallet stämmer inte värderingar och omdömen alltid helt överens, då de formats med så långa mellanrum och i så skilda situationer.

Men dessa ofrånkomliga brister minskar inte i avsevärd mån bokens värde och förmåga att fånga läsaren. Vad som förvånar är att det mesta bevarat sin friskhet, att vad som hänt eller blivit känt sedan artiklarna skrevs i så ringa grad påkallar en revision. Det är en njutning att läsa, eller läsa om, många av dessa porträtt och analyser, präglade av insikt, tankeskärpa och framför allt av en elegans, ironi och kvickhet i formen som når mästerskapet. De bilder som ges exempelvis av von Holstein, Hitler, Clemenceau och Poincaré är i sin förtätning och kraft lika läsvärda i dag som då de bidrog att upplysa och forma svensk opinion. De förbillande reflexioner som ingår i porträtten innehåller sunt förnuft serverat i den mest utsökta inramning. "Enligt det officiella ceremonielet är alla stater likvärdiga och likaberättigade, men under papperet fördelar förtroendets osynliga magnet järnfilspånen i två grupper, som till sin sammansättning växlar under tidernas lopp — sådana stater som inger tillit och sådana som man ständigt håller blicken på med revolvern osäkrad." "Nöden har ingen lag; vi måste underkasta oss förståndets reningsprocedur om arbetet förreder mellan folken inte skall urarta till något slags politisk pingst-rörelse, där onda och goda blan-

dar sina själar i verklig eller låtsad tro på frälsningen genom fraser."

Wickman var rationalist, liberal och demokrat. Han vände sig med samma skärpa mot alla diktaturrörelser. Hans omdöme om Lenin 1924 var nästan lika hårt som om Hitler tio eller tjugo år senare: "klasskampens bloddrypande Moloch, en ogärningsman mot vilken andra länders mest avskydda politiska förbrytare förefaller oskyldiga och harmlösa, en politisk bankruttör som framkallat en krasch oändligt övergående allt vad historien har att uppvisa."

Men av lätt begripliga skäl kom Wickmans stridsartiklar till mycket stor del att gälla det Tyskland som under kejsar Wilhelm och Hitler framstod som demokratis fiende och världskrigens upphov. Under mellankrigstiden kritiserades Wickman ofta för sitt försvar för Frankrike och sina angrepp på Tyskland, som enligt hans mening saboterade Versaillesfreden och förberedde revanschen. Enligt min uppfattning hade Wickman från de givna utgångspunkterna till stor del rätt, men jag tror att han genom Hitlers uppstigande till makten så att säga fick mera rätt än han förtjänade; han var benägen att se Hitler som ett utslag av tyskhet, och i hans artiklar berörs, såvitt jag kan finna, aldrig det avgörande sambandet mellan den ekonomiska krisen och nazismens framgångar. I ett radioföredrag av 1952 förklarade Wickman det barnsligt att tro på en tysk nationalkaraktär, men samtidigt uttalade han sig om tyskarna — deras misslyckade frihetssträvanden, deras arbetsförmåga och förenöjsamhet, deras kraftutveckling och övermod — på ett sätt som starkt liknar schablonföreställnin-

garna om det tyska folket. Hans misstro mot Tyskland präglade hans uttalanden efter andra världskriget och kom honom att visa en vaghet och obestämdhet — enligt min syn också en bristande konsekvens — som eljest var honom främmande.

Tyvärr känner jag mig skyldig att närmare ingå på bokens första uppsats, "Tidningsmannens frihet", ett radioföredrag som Wickman på egen begäran höll omkring ett år efter sin avgång från *Dagens Nyheter*. Den framställning han här ger av förhållandet mellan chefredaktören i en stor tidning å ena sidan, tidningsägaren och de närmaste medarbetarna å den andra innehåller grovt oriktiga uppgifter. Det är så mycket nödvändigare att bemöta dem som Wickman genom insinuerande formuleringar antyder att hans relation är den självfallet riktiga och som den ordinäre läsaren måste tro att just så förhåller det sig i den tidning till vars mest uppskattade medarbetare uppsatsens författare under årtionden hörde.

I förhållande till sina närmaste medarbetare — ledarskribenterna — är chefredaktören suverän, förklarar Wickman. "Ledarskribenterna måste alltså marschera med redaktören som riktrote, skriva efter hans anvisningar eller inställa sig efter vad de tror vara hans åsikt både beträffande innehåll och form." Eljest får han låta bli att skriva, och då blir han avskedd. Med ironi talar Wickman om de redaktionskonferenser som avser att bilägga meningsskiljaktigheter "på demokratiskt sätt: genom diskussion".

Naturligtvis har Wickman rätt i att chefredaktören i sista hand måste vara bestämmande. Men hans framställning är icke desto mindre vilseläddande. Bilden av en disciplinerad trupp som arbetar på order och till och med söker skriva efter vad de tror vara chefens önsknings är falsk, i varje fall i den tidning Wickman tillhörde. Förutsättningen för samarbete är att skribenterna i stort sett har samma uppfattning. De konferenser som dagligen hålls mellan ledarsidans författare har den största betydelse för utformningen av vad som blir tidningens ståndpunkt.

Men Wickman har utan tveivel skrivit i god tro. Han hade för sin del, med rätta, en annan bild av läget. Det berodde på flera omständigheter. Wickman, på en gång kyligt behärskad, ytterst känslig och mera inställd på dispyt än debatt, var inte en samrådets man. I ett par centrala frågor hade han, före och under min tid som chefredaktör, en så bestämt avvikande mening att samarbete blev omöjligt; det går inte att kompromissa mellan uppfattningar som innebär att Sverige skall inträda i Atlantpakten, respektive hålla sig utanför den. En hos Wickman naturlig bitterhet över att han, trots sin utomordentliga förmåga, till stor del på grund av "tillfälliga" förhållanden (ålder, intresseinriktning)

inte nåde rätt att självständigt leda tidningens politik spelade otvivelaktigt in. För min del är jag medveten om fel och brister i uppträdandet — en viss taktlöshet, överdriven iver, bristande respekt för ålder och erfarenhet — som bidrog att under Wickmans sista år onödigt försvara samarbetet.

Chefredaktören härskar inom tidningen, själv behärska han av ägaren, det är en annan av Wickmans teser; den sistnämnda framför under menande antydningar om att de som påstår motsatsen söker lura folk — utan framgång. Hans egentliga motivering, utom insinuationerna, består i att ägaren kan avskeda chefredaktören, men inte tvärtom. Ett samråd dem emellan blir därför "bra" likt ett samråd mellan räven och tuppen. Tuppen säger visserligen: När samrådet är över är det ändå jag som gal. Jo visst, men samrådet äger ju rum under båda parternas stumma medvetande att räven kan bita huvudet av tuppen, men tuppen kan inte bita huvudet av räven."

Så enkelt är det inte. *Dagens Nyheter*'s historia visar att ägaren (ägarna) inte dirigerar tidningen, att chefredaktören i fråga efter fråga, där meningsbrytningar inträtt, varit bestämmande. Liknelsen med räven och tuppen är lustig, men den bevisar ingenting. Tuppen har ett flerårigt kontrakt; det går alltså vid en meningsbrytning i regel inte att bli av med honom förrän denna meningsbrytning redan blivit inaktuell. Viktigare är att det finns ägare — och det gäller *Dagens Nyheter* — som av principiella skäl och av hänsyn till tidningens intresse inte vill spela mordiska räv och att det finns chefredaktörer vilkas galande oror även rävar på krigsstigen. Jag vet intet fall — de öppna motståndarna har varit få — då Wickmans liknelse ter sig träffande, vare sig under min tid eller mina föregångares. Därmed förnekas inte Wickmans goda tro — han kände inte till dessa relationer, och han var irriterad på chefredaktörer.

Men ni är ju själv ett förträffligt exempel, svarar kanske en del läsare, ni är just tuppen som ränner omkring ännu en stund med avbitet huvud. Det tycks mig, milt talat, inte vara så. Jag avgår frivilligt ett år före pensionsåldern. Varför jag avgår i förväg har jag tidigare redogjort för; ingen kunde ha tvingat mig till det. Och det skulle aldrig ha fallit mig in att ändra den politik som ägarna reagerat emot eller att avgå annat än under förutsättningen att den fråga som ledde till konflikt skulle vara avgjord före min avgång. Liknelsen om räv och tupp får göras åtskilligt mer komplicerad för att ge en bild av *Dagens Nyheter*.

HERBERT TINGSTEN